

MAGYAR GERONTOLÓGIA

14. ÉVFOLYAM KONFERENCIA KÜLÖNSZÁM

2022. 14. évf. Konferencia Különszám

On-line verzió: ISSN 2062-3690

[www.https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia](https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia)

Tehetséggondozás egy életen át – A képzőművészeti alkotó tevékenység és a tehetséggondozás szerepe időskorban

Ferwagner Anna

Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, PhD hallgató

Kulcsszavak: tehetség, tehetséggondozás, képzőművészet, időskor

Napjainkban a tehetséggondozás kiemelt területnek tekinthető mind a pszichológia, mind pedig a pedagógia berkeiben. Rendkívül fontos a kiemelkedő képességek mielőbbi felismerése és kibontakozásának elősegítése, így ezen területek célcsoportjai elsősorban a gyermekek és fiatalok, ugyanakkor még időskorban sincs későn a szunnyadó tehetség kibontakoztatásának.

Erikson (1985) pszichoszociális fejlődésmélete szerint a *fejlődés egész életen át* tartó folyamat, s az időskor ennek a legutolsó szakasza. Ugyancsak az élethosszig tartó fejlődés mellett szól az aktív, a sikeres vagy a pozitív idősödés modellje is (Baltes, Smith és Staudinger, 2000; Jászberényi, 2020; Oláh, 2019), amelyek szerint a visszafordíthatatlan biológiai változások és az időskori veszteségek mellett is fontos az aktivitás megőrzése, a testi és mentális egészség megőrzése, a társadalomba bevonódás, a bensőséges családi és baráti kapcsolatok ápolása, az új erőforrások kialakításának képessége, rugalmasság, pozitív életszemlélet, a motiváció és kíváncsiság fenntartása, az áramlat-élmény átélésére való képesség és a személyes fejlődés lehetősége.

A kiemelkedő képességek, a *tehetség megítélése* koronként igen eltérőnek mutatkozott. Kezdetben emberfeletti, isteni erőknél tulajdonították, értéknek tekintették rá. Az utóbbi időben a tehetség meghatározása és a tehetségek felkutatása és a tehetséggondozás területén jelentős változások mentek végbe. Kiszélesedett a fejlesztésbe bevontak köre, a kivételes

teljesítményt nyújtóktól a minél szélesebb körre vonatkozó tehetséggondozás felé. Az életkor tekintetében szintén megfigyelhető a kiszélesedés, hiszen már nemcsak a fiatal tehetségek felkutatása és fejlesztése a cél, hanem a felnőttkorú, sőt akár az idősebb tehetségeké is. (Balogh és Révész, 2020; Pásku, 2005)

A *tehetség* fogalmának meghatározására számos definíció és modell látott már napvilágot, mint például Renzulli „háromkörös modellje”, ennek átdolgozott változata, a Mönks-Renzulli modell, vagy Sternberg WICS-modellje, azonban egyetlen definíció sem képes magába foglalni, összesűríteni mindazt, amit a tehetség alá tartozónak vélünk. Czeizel Endre (2004) „*4*2+1 faktoros talentum modelljében*” megjelennek örökletes belső tulajdonságok (*specifikus szellemi képességek, általános értelmesség, kreativitás, motiváció*), és külső feltételek (család, iskola, kortárs csoportok, általános társadalmi környezet), valamint mindezek az ún. *sorsfaktor*, vagyis az a tény, hogy a tehetség megnyilvánulásához alkotásra képesen kell élni. Eszerint a biológiai sors (pl. korai halál, fogyatékoság, betegségek), az önsorsrontás (pl. életmód, szenvedélybetegségek) és a társadalmi sors (pl. szegénység, rossz iskolázottság, háború) alapvetően befolyásolják a tehetség megmutatkozásának esélyeit, hozzájárulhatnak a tehetségvesztéshez.

A *képzőművészeti tehetségek azonosítását és a tehetség kibontakozását* számos tényező *nehezíti*. Gyermekkorban a család anyagi lehetőségei, művészetek iránti érdeklődésének hiánya, a pedagógus felkészületlensége, a pedagógus és a szülők közötti kommunikáció hiánya akadályozhatja a tehetség megmutatkozását. Fiatal felnőttkorban a munka világába lépés, a karrier, a nemi szerepek betöltése, családalapítás, a szükséges anyagi források hiánya gátolhatja a képzőművészetekkel való magasabb szintű foglalkozást. Időskorban szintén megváltozhat a családi struktúra, a saját gyermek támogatása, az unokák gondozása és a még életben lévő szülők ápolásán jelentős erőforrásokat és időt von el. A rossz anyagi helyzet és az egészségi állapot változása, a látás romlása és végtagok remegése szintén akadályozhatja az idős embereket a képzőművészeti alkotásban. Magyarországon az 1948-1989 közötti időszakban elhanyagolt tehetséggondozás ugyancsak csökkentette az esélyét annak, hogy a mostanság idős emberek fiatalkori tehetsége megmutatkozhasson (Tóth, 2013; Tóth és Sarka, 2020).

A *képzőművészeti tehetségek kibontakozását számos tényező* ugyanakkor kifejezetten *segíti*. Super (1984) hivatásfejlődés elmélete, *szivárvány modellje* az egész életívet átfogja, amelynek során a személy számos feladattal, szereppel (pl. tanulás, szabadidős tevékenység, munka, háztartás, stb.) találkozhat, s ezen életszerepek eltérő hangsúllyal lehetnek jelen a különböző életszakaszokban (gyermekkortól időskorig). A tehetség az életíven bárhol megmutatkozhat, Mivel az idősödés során egyre kevesebb időt kell a létfenntartáshoz szükséges tevékenységek

végzésével, például munkavégzéssel tölteni, így egyre több idő jut a szabadidős tevékenységek végzésére. Az időskorba lépve sokak életének végre részét képezhetik olyan dolgok, amelyekre életünk korábbi szakaszaiban nem jutott idő vagy nem volt rá lehetőségük (pl. hobbik, kreatív tevékenységek, művészetek). Kedvező esetben lehetőség nyílik az addig szunnyadó tehetség felszínre töréséhez legkésőbb időskorban. Ezt mindenképpen megkönnyíti a biztonságot nyújtó anyagi háttér és a megfelelő egészségi állapot, továbbá a támogató családi háttér, amely elegendő időt hagy az idős ember számára az önmegvalósításra.

Az *alkotótevékenység* számos *pozitív hatással* lehet az idősek életére. A kompetencia érzése büszkeséggel töltheti el az alkotót, sikerélményt élhet át, növelheti önbizalmát. Segíthet kikapcsolódni a hétköznapiakból, örömet és szabadságot adhat, segíthet az énidő megélésében. Az alkotó folyamat motivációt, tudatos jelenlétet és koncentrációt kíván, kihívást jelent és közben az alkotó átélheti az áramlatélményt. Az alkotás folyamata önkifejezés, lehetőséget teremt a belső tartalmak kivetítésére, a művészekben megjelenő vágyak megvalósítására egy fantáziavilág révén, alkalmas lehet az önismeretre is. (Csíkszentmihályi, 2014; Halász, 2006).

Az alkotó tevékenység *hozzájárulhat az idősödés pozitív, értelemfeltöltéséhez*, a nehéz helyzetekkel (például betegség és az abból való felépülés) való megküzdéshez. Újfajta látásmódot ad az élet más területein is, értelemmel tölti el az életet egyrészt az alkotó tevékenység maga (*alkotó érték*), másrészt a műalkotás és a természet csodálata (*élményérték*) révén (Frankl 1996; 2006). Lehetőséget teremthet az érintegritás fejlődésére és az emberi élet utolsó szakaszának örömteli befejezéséhez, a beteljesedés érzéséhez.

Az *alkotó tevékenység* nemcsak az alkotó saját életéhez, személyiségéhez ad többletet, hanem *mások életére is hatással van*. Az idős emberek életkorukból, élettapasztalatukból adódóan a fiatal tehetségektől eltérő szemléletmódot, nézőpontot tudnak mutatni, belső tartalmaik feldolgozása egyedi témavilágot (például elmúlás, halál, magány) mutat meg és visz közelebb a társadalomhoz (Beauvoir, 1972). Ezen kívül saját korosztályukra is hatással lehetnek. Vannak, akik példaképpül szolgálnak kortársaiknak, az idősödés pozitív megélésére ösztönzik őket, míg mások örömet szereznek képeik elajándékozásával vagy épp személyiségük változásával vannak hatással környezetükre.

A *közösségben alkotás* (például festőiskolában) által az időseknek a hétköznapi közegüktől eltérő, alkotó és gondoskodó közegben lehetnek, amely csökkentheti az elzárkózás, magára hagyatottság, elmagányosodás veszélyét és növelheti a valahová tartozás érzését.

Mivel hazánkban a történelmi-politikai háttér miatt az napjainkban időskorúak döntő részének nem adatott meg a bennük szunnyadó tehetség megnyilvánulása és fejlesztése, érdemes lenne az időskori tehetségfeltárás és tehetséggondozás színtereinek részletesebb feltérképezése, a

nyugdíjas klubok bevonása, valamint a tehetséggondozásban érintett szakemberek, a nyugdíjas klubokat üzemeltető önkormányzatok és az idősek közötti párbeszéd mielőbbi megteremtése, valamint az időskori tehetséggondozással foglalkozó szakemberek képzése.

Irodalomjegyzék

Balogh, L., Révész, Gy. (2020): *Tehetségmodellek mint a fejlesztő programok kiindulási alapjai*. In: Szabó Zs. (szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Géniusz Könyvtár, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége

Baltes, P.B., Smith, J., Staudinger, U.M. (2000): Bölcsesség és a sikeres öregedés. In: Czigler I. (szerk.): *Túl a fiatalságon: megismerési folyamatok időskorban*. Akadémiai Kiadó.

Beauvoir, S. de (1972): *Az öregség*. Európa Könyvkiadó.

Csikszentmihályi, M. (2014): *Kreativitás. A flow és a felfedezés, avagy a találékonyság pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Czeizel, E. (2004): *Sors és tehetség*. Urbis Könyvkiadó, Budapest.

Erikson, E. H. (1985): Az emberi fejlődés nyolc szakasza, In: Szakács F., Kulcsár Zs. (szerk.): *Személyiséglélektani szöveggyűjtemény II*. Tankönyvkiadó, Budapest. 160-174.

Frankl, V. E. (1996): *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. Kötet Kiadó,

Frankl, V. E. (2006): *Értelem és egzisztencia. Előadások és tanulmányok*. Jel Kiadó, Budapest.

Halász, L. (2006): Művészetpszichológia. In: Bagdy E., Klein S. (szerk.): *Alkalmazott pszichológia*. Edge 2000 Kiadó, Budapest. 187-203.

Jászberényi, J. (2020): „Never too late...” *Az időskori pszichológiai és pszichiátriai problémák és a tanulás*. Szerzői kiadás

Oláh, A. (2019): A pozitív öregedés pszichológiai forrásai. *Lege Artis Medicinae*, 29(01-02), 79-87.

Pásku, J. (2005): „Nekem például mihez van tehetségem?” – a pályaaorientáció és a tehetséggondozás kapcsolódási pontjai. *Életpálya-tanácsadás*. 2015. 5, 8-14.

Super, D. E. (1984): Önmegvalósítás munkában és szabadidőben. In Ritoókné - Gillemontné (szerk.): *Pályalélektan szöveggyűjtemény*, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1989

Tóth, L. (2013): *A tehetséggondozás és kutatás története*. Didakt Kiadó, Debrecen

Tóth, L., Sarka, F. (2020): *A hazai tehetségsegítés története, eredményei 1990-ig*. In: Szabó Zs. (szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Géniusz Könyvtár, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége